

components of cognitive activity . Components of cognitive activity are considered as criteria to its formation and content components – their performance. Analyzing the results of an experimental study of the levels of formation of cognitive activity of senior pupils have been identified and characterized by their criteria and indicators. The prospects for further study of the problem of cognitive activity seniors pupils.

Keywords: *cognitive activity, the levels of formation of cognitive activity, cognitive activity indicators, motivational, operational, content-information and emotional-volitional components of cognitive activity.*

УДК 159.923.2

Л. М. Хаметова

ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ ТА САМОВИХОВАННЯ ЯК ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧА ДО МІЖСОБОВОГО СПІЛКУВАННЯ

Стаття присвячена проблемі формування самооцінки та самовихованню як основних аспектів підготовки майбутнього викладача до міжособового спілкування. Майбутній викладач повинен мати, постійно розвивати і вдосконалювати власні професійно значущі якості, без яких неможливо уявити педагога-майстра: любов до своєї справи, працелюбство, витримку, самокерування, уміння впливати на студентський колектив, вести його за собою. Особистість, вдосконалюючи себе, набуває нових можливостей керувати собою і впливати на навколишній світ. Грунтуючись на активізації механізмів саморегуляції, самовиховання передбачає наявність чітко усвідомленої мети особистісного змісту. Необхідними компонентами самовиховання є: самоаналіз особового розвитку, самозвіт, самоконтроль. До прийомів самовиховання входять: самопідбадьорення, самодумка, самонавіювання, самопереконання і самонаказ. В статті представлено поняття самооцінки, як думки людини про наявність, відсутність або слабкість тих або інших якостей, властивостей в порівнянні їх з певним зразком, еталоном. Самооцінка виявляє оцінне ставлення людини до себе, до свого характеру, зовнішнього вигляду, мови і т.д. Це складна психологічна система, що ієрархічно організована і функціонує на різних рівнях. Людина виступає для самої себе як особливий об'єкт пізнання. Пізнання себе включено в ще більш широку систему пізнання зовнішнього світу і безперервної взаємодії людини з навколишнім світом. Самооцінка пов'язана зі всіма проявами психічного життя людини. Основними засобами її є: самопостереження, самоаналіз, самозвіт, порівняння. На цій основі особистість оцінює себе, свої

можливості, якості, місце серед інших людей, досягнуті результати в різних сферах взаємовідносин з людьми. Слід визнати, що інтелігентність проявляється не лише в морально-поведінковому стилі викладача, а й закріплюється в глибині його професійної обізнаності та широт і загальнокультурної впливовості, тонкощі естетичних поглядів, смаків та ідеалів. У статті сутність самовиховання постає у формуванні всебічно (принаймні різнобічно) високорозвиненої особистості.

Ключові слова: самооцінка, самовиховання, самопізнання, самопостереження, самосвідомість.

Постановка наукової проблеми. На сучасному етапі розвитку освітньої галузі викладачу вже недостатньо володіти лише ґрунтовними знаннями предмета, а необхідно забезпечити не тільки свідоме і творче засвоєння студентами навчального матеріалу, а й досягати високих результатів у вихованні високих моральних якостей особистості студентів. Передаючи їм свої знання, виховувати у студентів суспільну свідомість, викликати у них допитливість, прагнення до знань, бажання приймати активну участь у суспільному житті. Майбутній викладач повинен мати, постійно розвивати і вдосконалювати власні професійно значущі якості, без яких неможливо уявити педагога-майстра: любов до своєї справи, працелюбство, витримку, самокерування, вміння впливати на студентський колектив, вести його за собою.

Важливо формувати у студентів майбутніх викладачів педагогічних вищих навчальних закладів відношення до себе як до суб'єкту професійного самовдосконалення. Потреба у професійному самовдосконаленні складається під впливом об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку І.І. Кобиляцького, процес виховання, якщо його розглядати як двосторонній (педагогічний вплив і діяльність самих студентів), включає не тільки зовнішні, але і внутрішні чинники розвитку особистості [Кобиляцький, 1978]. Приймаючи закономірності власне психічного розвитку, важливо врахувати як проявляються ці закономірності, як вони використовуються і направляються в різних суспільних умовах.

Аналіз процесу самовиховання показує, що важливою внутрішньою силою розвитку особистості в підлітковому і в юнацькому віці виступає виховання, яке розвивається за власними законами. Спираючись на суспільну природу самовдосконалення, підкреслюється зв'язок цього

процесу з організацією роботи над собою. Водночас, не можна обмежувати можливість самовиховання, розглядаючи його як засіб пристосування до зовнішніх вимог. Слід врахувати різні аспекти аналізу зв'язку самовиховання із зовнішніми умовами. Вплив на особистість через її внутрішній світ, який може протидіяти дії на процес самовиховання. Тому людина здатна приймати або відмовлятися від зовнішніх вимог. Особистість, вдосконалюючи себе, набуває нові можливості керувати собою і впливати на навколишній світ. Грунтуючись на активізації механізмів саморегуляції, самовиховання передбачає наявність чітко усвідомленої мети особистісного змісту. Необхідними компонентами самовиховання є: самоаналіз особового розвитку, самозвіт, самоконтроль. До прийомів самовиховання входять: самопідбадьорення, самодумка, самонавіювання, самопереконавання і самонаказ.

Викладення основних результатів дослідження. Процес самовдосконалення розпочинається з вивчення своєї особистості, пізнання самого себе. Самопізнання – це вивчення свого внутрішньої суті в процесі суспільної діяльності; це процес, що характеризує внутрішній діалог особистості. Людина може прийти і до підвищеної нереалістичної самооцінки і, навпаки, до втрати симпатії і пошани до себе, т.п. «Я-концепція» – реальність дуже серйозна при побудові життєвого шляху. Самопізнання – це не просто різновид знань про себе, це психічна цілісність, що відносно стійко характеризує дану людину, яка постійно змінюється в ході її вчинків і розвитку. Самопізнання виконує регулювальну функцію, пов'язану з самовдосконаленням і пошуком значення життя. Особистості немає як без свідомості, так і без самопізнання [Волкова, 2007].

Воно необхідне для успішного розвитку особистості, адаптації до соціального і природного середовища, для встановлення позитивних відносин з людьми. Неможливо вивчити себе, зрозуміти свою суть без самоспостереження.

Самоспостереження – сприйняття свого внутрішнього світу, змісту своїх психічних процесів, переживань, прояву особистісних якостей, дослідження їх змін. Воно також є допоміжним способом психологічного пізнання. Достовірність його даних необхідно перевіряти і підтверджувати за допомогою експериментального й інших методів. Самоспостереження відіграє важливу роль у формуванні самосвідомості, в самозвіті під час тестування, застосування спостереження та інших методів. Якщо психолог

шукає в самозвітах об'єктивну інформацію про поведінку, то його можливо чекає розчарування. Якщо ж йому потрібен інструмент проникнення в суб'єктивну реальність, особисті значення, систему відносин досліджуваних, то навряд чи які-небудь інші свідчення виявляться більш корисними, ніж самозвіти.

Виникає самоспостереження в процесі спілкування з іншими людьми, засвоєння і осмислення знань про соціальне життя. Необхідною умовою під час формування шляхів самовдосконалення є наявність самооцінки людини.

Самооцінка – думка людини про наявність, відсутність або слабкість тих або інших якостей, властивостей в порівнянні їх з певним зразком, еталоном. Самооцінка виявляє оцінне ставлення людини до себе, до свого характеру, зовнішнього вигляду, мови і т.д. Це складна психологічна система, що ієрархічно організована і функціонує на різних рівнях. Людина виступає для самої себе як особливий об'єкт пізнання. Пізнання себе включено в ще більш широку систему пізнання зовнішнього світу і безперервної взаємодії людини з навколишнім світом. Самооцінка пов'язана зі всіма проявами психічного життя людини. Основними засобами її є: самоспостереження, самоаналіз, самозвіт, порівняння. На цій основі особистість оцінює себе, свої можливості, якості, місце серед інших людей, досягнуті результати в різних сферах взаємовідносин з людьми.

Самооцінка залежить і від розвинутої у людини рефлексії, критичності, вимогливості до себе і оточуючих. Коли говорять про самооцінку тієї або іншої людини, як правило, підкреслюють її результат: висока або низька, адекватна або неадекватна, завищена або занижена. Важливою основою є прийняті в суспільстві соціальні і етичні норми, традиції і звичаї. Згідно К. Роджерсу, висока, «забігаюча наперед» реальних можливостей особистості самооцінка необхідна для особистісного зростання. Саме за наявності високої самооцінки можливе реальне розуміння ситуації, себе і навколишніх людей. У поведінці такої людини виділяється поєднання суб'єктивного і реального.

У структурі самооцінювання психологи, А.Г. Асмолов, Л.М. Князева, виділяються два компоненти: когнітивний – знання про себе, доказ, аналіз, порівняння, синтез, судження, умовивід і емоційний – відношення до себе, задоволеність, розкаяння, схвалення. Самооцінка виражається в двох формах: загальній і приватній. Вона може бути як більш, так і менш категоричною («думаю», «напевно», «мені так здається», «я так вважаю»

тощо). Висока самооцінка прямо пов'язана з достатньо низькою тривожністю [Асмолов, 1984, с. 50].

Самооцінка – основний структурний компонент самосвідомості особистості. Вона відіграє важливу роль в саморегуляції і самовихованні. Формується і складається протягом всього життя. Особливо гостро проблема самооцінювання виникає в процесі становлення професійної діяльності особистості, набуття нею певних професійних навичок.

При цьому, як писав Антуан де Сент-Екзюпері, не можна випустити з уваги того, що «себе оцінювати набагато важче, ніж інших». З самооцінкою тісно пов'язана самосвідомість особистості. Самосвідомість – властивість особистості. Це усвідомлення людиною самої себе, своїх взаєностосунків з іншими людьми, мотивів поведінки своїх дій і вчинків, своїх особистісних якостей. Самосвідомість тісно пов'язано з самооцінкою, з аналізом результатів своєї діяльності, з урахуванням оцінки себе оточуючими. Самосвідомість допомагає кожному займатися самовдосконаленням, самоосвітою і самовихованням. Найтипівіші недоліки в самосвідомості людини – суб'єктивізм, упередженість, поблажливість, недостатня самокритичність. Це не тільки раціональний, але й емоційний процес, нерідко неусвідомлюване відношення до себе. Велику роль відіграє самосвідомість в професійному становленні особистості. Процес самовиховання у теорії психології і педагогіки розглядається як об'єктивна, притаманна майже кожній людині праця, якою особистість допомагає собі у власному зростанні, вдосконаленні життєдіяльності в інтелектуальному, морально-етичному, фізично-спортивному та інших напрямках. Багато психологів і педагогів-дослідників у своїх наукових працях підкреслюють ті чи інші аспекти самовиховання: «Це – свідома, планомірна робота над собою, що спрямована на формування таких якостей особистості, які відповідають вимогам суспільства і особистій програмі розвитку» (Г.С.Костюк) [Костюк, 1989, с. 70], «це – діяльна форма самосвідомості» (П.Р.Чамата) [Чамата, 1951, с. 26], «розвиток людиною або колективом своїх позитивних та викорінення негативних якостей, комплекс засобів роботи над собою» (Е.В.Цуканова) [Цуканова, 1985, с. 54] та інші.

Історичний екскурс свідчить, що процес самовиховання є описаним з часів стародавньої та римської цивілізації. Філософи займалися роботою над собою, вчили своїх вихованців самоаналізу та саморегуляції. У часи, наближені до сучасності, видатні люди часто складали програми роботи над

собою та дотримувались їх. Це допомагало їм стати видатними, розвинути свої таланти. Оскільки програми ці склалися для себе, вони не доходили до сторонніх людей – хіба-що знаходили їх бібліографи та архівісти. Досить навести план самовиховання К.Д. Ушинського, запропонований для процесу навчання:

1. «Спокій цілковитий, принаймні зовнішній.
2. Прямота у словах та вчинках.
3. Обміркованість дій.
4. Рішучість.
5. Не говорити про себе жодного слова без потреби.
6. Не витратити час безсвідомо – робити те, що потрібно, а не те, що доведеться.
7. Витратити час лише на необхідне чи приємне, а не за пристрастями.
8. Кожен вечір добросовісно давати звіт у своїх вчинках.
9. Жодного разу не похвалятися тим, що було, тим, що є, й тим, що буде...»

У сучасній вищій педагогічній освіті виховний процес зосереджується, головним чином, на інтелектуальному та морально-поведінковому самовихованні. З одного боку, це дуже корисно для справжніх людей – підвищується їх відповідальність за свої вчинки, думки, волю та розкутість. З другого ж боку, в несамотійних осіб постає незрілість, безвідповідальність, лінь та недбайливість, і як наслідок – занедбаність у навчально-пізнавальному процесі.

Як визначає один з теоретиків самовиховання студентів С.Б. Елканов, «аналіз моральних аспектів педагогічної діяльності у середній та вищій школах зумовлює виділення таких основних груп етично-педагогічних якостей вчителя:

- 1) Моральний вибір та ставлення вчителя до своєї професії.
- 2) Етичне спрямування відносин до учнів та інших учасників педагогічного процесу.
- 3) Етичні відносини вчителя до соціального середовища та суспільного життя» [Елканов, 1989, с. 10].

Звідси висновки, що необхідність самовиховання є однією з провідних, стрижневих елементів процесу формування особистості майбутнього педагога. Причому процес самовиховання постає продуктивним лише тоді, коли він здійснюється у певній системі та послідовності, з досить чітко

окресленими завданнями, з метою здійснити якнайкраще свою педагогічну функцію. Є елементи спонтанності й у цілеспрямованому процесі, але основа його має бути обов'язковою.

Процес самовиховання студентів, а від того – аспірантів та викладачів-початківців – починається з чіткого уявлення того, яким повинен стати педагог, що людині потрібно зробити для особистісного зростання, яка відмінність є в даний період між «ідеалом» та «реалом» – собою, і що в першу чергу слід виховати позитивного, щоб усунути в собі негативного.

Нелегко змалювати цей «ідеал» в уяві молодого людини. Перш за все, слід визначити його інтелектуальні, моральні, трудові та естетичні напрями, а також фізичний стан здоров'я.

Інтелектуальні аспекти полягають у розумовому саморозвитку, який є наслідком серйозного ставлення до процесу навчання. У кожному роді спеціалізації (інтелектуалізації, гуманізації та гуманітаризації, технізації, економізації) є свої «студентські висоти» знань, свій рівень обізнаності, який дається не лише завдяки викладанню, а й завдяки начитаності, засвоєнню навичок роботи з книгою, розвиткові абстрактно-логічної пам'яті та мислення.

Окрім спеціалізації студентів, аспірантів, молодому викладачеві слід розвивати у собі аналітичне мислення щодо соціальних, інтелектуально-моральних проблем сучасності, правильні ціннісні орієнтації, а в цілому – формувати світоглядну ерудицію, її глибокі засади. Інтелектуальні аспекти аспірантсько-студентського самовиховання полягають також в обранні та опрацюванні протягом ряду років теми наукового дослідження, в якому людина глибоко зацікавлена, осмислює його досить широко і всебічно. Перспектива дальшого світоглядного саморозвитку поступово спрямовує особистість, яка займається самовихованням, до появи та закріплення певних ідейно-моральних переконань, які складаються у систему впевненості в основних світоглядних положеннях. Вони можуть бути атеїстичними релігійними, науково-матеріалістичними або ідеалістичними. В умовах плюралізму вони можуть носити різні соціально-політичні погляди на світобудову, на свою державу, на історію та сучасність, на нещодавнє минуле. Але вони мають існувати, бути продуманими доказовими, такими, що спираються на видатні першоджерела. Навпаки, легковажність, недалекоглядність поглядів на життя та на своє місце в ньому, – скажімо відкидання потреб в освіті в сучасний період, надання пріоритету комерції,

збагаченню, незалежно від її способів, постають потворними, викривленими засобами організації життя, самовихованням неприродного в собі.

Ще з більшою гостротою самовиховання здійснюється в морально-етичній сфері, де майбутній викладач вищої школи має набувати все краще, що належить культурній, цивілізованій людині, і відкидати геть все, що в людстві є порочним, фальшивим і затягим. Межа між «добром» та «злом» в етиці проходить на першому рівні справедливості, а далі – підіймається до чеснот, порядності і на моральній вершині утворюється імідж благородства – вищої моральної якості, що включає ряд конкретних форм поведінки (вірність високому її ідеалу, великодушність у вчинках, висока тактовність та ін.). У попередні часи поняття «благородство» означало «благе походження»: потомственне дворянство, походження від поколінь великородових пращурів, яке давало право на пріоритетний стан у суспільстві та водночас зобов'язувало до відповідного продовження традицій. Після 1917 року особливо цінувалось «пролетарське походження» [Орбан-Лембрик, 2010; Цимбалюк, 2007]. Сучасне уявлення про благородство визначається кращими якостями та рисами поза залежністю від походження, це – одна з вічних гідностей поколінь, досягнень особистості у моральному самопрояві. Його неможливо досягти без самовиховання, морального тренування та природного стримування. Морально-психологічне самовиховання студента або аспіранта починається з самоаналізу. Бажаючи зайнятись самотренінгом, аспірант або студент з'ясовує всі свої добрі принади, добродієсні властивості, самокритично оцінюючи вади та недоліки. Самоспостереження, порівняння себе з тими, хто може стати взірцем особистості (ідеалом), наслідування внутрішньому світу цієї людини справам та вчинкам є передумовою, чинником дальшого самовиховання. Поряд з вищеописаним інтелектуальним саморозвитком, формування позитивних рис характеру стає повсякденним засобом самоконтролю (вечірній «підсумок за день»), планування зранку своїх і вчинків та справ, обдумування зустрічей, розмов та справ протягом дня; прагнення вберегти себе від таких дій, якими ввечері можна виявитись невдоволеним або навіть присоромившим себе – все це слугує поступовій усталеності характеру. На людину із сильним характером не впливають жодні збочення в сучасній моралі, аморальні вчинки інших, безглуздя дій тих, хто живе поза мораллю [Орбан-Лембрик, 2010; Цимбалюк, 2007].

Висновки. Професійна педагогічна етика полягає у виробленні та зміцненні справедливості до студентів, педагогічного такту в поводженні до них й до колег. У молодого викладача вищого навчального закладу ці елементи моральності проявляються ще гостріше та дошкульніше - сфера його відносин, його мікросередовище у вищому навчальному виглядає ще інтелектуальніше, ще моральніше, ніж у середній школі. Усі рішення, вчинки та висловлювання, що здійснює викладач у колі студентів, викликають відразу їх оціночні судження, які належать дорослим людям і мають ознаку «вироку» – оцінку викладача в очах студентів з професійної точки зору («він мало вихований» або «як невміло та нецікаво висловлює він свої думки» та ін.). Слід визнати, що інтелігентність проявляється не лише в морально-поведінковому стилі викладача, а й закріплюється в глибині його професійної обізнаності та широт і загальнокультурної впливовості, тонкощі естетичних поглядів, смаків та ідеалів. Сутність самовиховання постає у формуванні всебічно (принаймні різнобічно) високорозвиненої особистості. У теорії самовиховання заслуговує на увагу взаємозв'язок та взаємодоповнення таких прийомів як самоутримання від проявів негативного та самопримушування себе до позитивного у поведінці, чітке визначення того, що є добрим і що є злим. Стиль поведінки, тон розмови, навички ввічливого звертання до колег та молодших (учнів, студентів), переборювання в собі всього нанесеного за ранньоюнацькі, студентські роки, можливо, від того, що з підліткового віку звалось «вулицею», від негативного впливу друзів чи подруг, – все це відіграє певну роль у діяльності педагога. Необхідно також підкреслити, що викладач педагогічного вищого навчального закладу має не лише оволодіти дієвим, системним самовихованням, але й поступово, бодай ненастирливо, пропагувати ідеї та прийоми роботи над собою серед майбутніх педагогів. Ті студенти, які по-справжньому прагнуть займатись самовдосконаленням, можуть навчитись, як передавати ці ідеї школярам – спочатку в час педагогічної практики, а надалі, – у час перших же років викладацької роботи в навчальному закладі.

Перспективи подальшої наукової роботи. Розробити діагностичний інструментарій для визначення у майбутнього викладача вищого навчального закладу самооцінки та визначення рівня самовиховання у контексті міжособового спілкування.

Д ж е р е л а:

Асмолов А. Г. Личность как предмет психологического исследования. – Москва : Педагогика, 1984.

Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація. – Київ : 2007.

Елканов С. Б. Основы профессионального самовоспитания будущего учителя. – Москва : Просвещение, 1989.

Кобыляцкий И. И. Основы педагогики высшей школы. – Киев-Одесса : Вища школа, 1978.

Костюк Г. С. Навчально – виховний процес і психічний розвиток особистості. – Київ : Рад.школа, 1989.

Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія професійної комунікації. – Чернівці : Книги ХХІ, 2010.

Цимбалюк І. М. Психологія спілкування. – Київ : 2007.

Цуканова Е. В. Психологические трудности межличностного общения. – Київ : Вища школа, 1985.

Чамата П. Р. Виховання характеру. – Київ : Радянська школа, 1951.

Interpersonal Diagnosis of Personality: A Functional Theory and Methodology for Personality Evaluation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.scribd.com/doc/70404943/>

Teacher Education Institute [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.teachereducation.com>

L. Khametova. Formation of self-esteem and self as key aspects of the teacher for interpersonal communication.

The article is devoted to the problem's of the formation of the self-esteem and self-education as main aspects of the preparing future teacher to the interpersonal communication. The future teacher should have, constantly develop and improve their own professionally significant qualities, without which it is impossible to imagine a teacher-master: the love of his cause, hard work, endurance, self-control, ability to influence to the student collective, lead it for themselves. The personality, improving myself, gets a new ability to control myself and influence to environment. Based on the activation mechanisms of self-regulation, self-education provide the availability a clearly perceived purpose of personal content. The necessary components of self-education: self-analysis of personal development, self-report, self-control. By techniques's self-education include: encouragement, self-opinion, self-suggestion, and self-conviction, self-order. This article presents the concept of self-esteem as a person's thoughts about the presence, absence or weakness of certain qualities, properties compared them with some sample and etalon. Self-esteem attitude reveals person to himself, to his character, appearance, language, etc. This

is a complex psychological system that hierarchically organized and operates on different levels. A person acts for itself as a special object of cognition . Cognition itself is included in a more extensive system cognition of the external world and the continuous human interaction with the environment. The self-esteem is associated with all manifestations of mental life. The main means of it: the self-observation, self-analysis, self-report, comparison. On this basis, assesses the personality evaluate itself, its capabilities, qualities, place among others, the results achieved in various areas of relationships with people. We must recognized that the intelligence is manifested not only in the moral-behavioral style of the teacher, but is fixed in its depth and breadth of professional knowledge and general cultural influence, the subtleties of aesthetic looks, tastes and ideals. In the article presents the essence of the self-education in the formation of a comprehensive (at least versatile) highly personal.

Keywords: *self-esteem, self-education, self-cognition, self-observation, self-consciousness.*

УДК 378.22](73)

С. О. Чуканова

ОСВІТНІ СТАНДАРТИ АМЕРИКАНСЬКОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ ДЛЯ АКРЕДИТАЦІЇ МАГІСТЕРСЬКИХ ПРОГРАМ ІЗ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМОЛОГІЇ

У статті описано основні стандарти, визначені як обов'язкові для проведення акредитації магістерських програм із бібліотекознавства та інформології у вищих навчальних закладах США.

Ключові слова: *бібліотекознавство та інформологія, Американська бібліотечна асоціація, стандарти для акредитації, ВНЗ США, інноваційні рішення.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Велику роль у реформуванні бібліотечної освіти в Україні відіграє врахування позитивного досвіду та інноваційних ідей зарубіжних країн, зокрема Сполучених Штатів Америки. Актуальність нашого дослідження полягає в аналізі досвіду США в галузі оновлення системи бібліотечної освіти з метою застосування найкращих практичних інноваційних рішень на теренах України. На